

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-179-4-4>

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ОКРЕМОЇ ДУМКИ В КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Куп'янська А. М.

аспірантка кафедри загально-правових дисциплін

Інститут права

Львівського державного університету внутрішніх справ

м. Львів, Україна

У науковій літературі конституційні суди постсоціалістичних країн Східної Європи прийнято вважати новим поколінням, оскільки вони появились в одному десятилітті та в тих самих історичних обставинах [1, с. 153]. Винятком є Конституційний Трибунал у Польщі та конституційні суди колишньої Югославії. Однак найголовніше те, що для них це був непростий період переходу від соціалістичного режиму до демократії та верховенства права. Незважаючи на спільні проблеми, вектор розвитку конституційних судів був різним.

Що ж до моделі згаданих конституційних судів, то більшість з них дотримувалася німецької моделі конституційного правосуддя, окрім Румунії, Естонії та Болгарії. Тим не менше, кожен суд використовував цю модель не в оригінальному вигляді, а вносив нові елементи та компетенції. Певних трансформацій зазнав також інститут окремої думки, який на сьогодні нормативно закріплений у всіх державах, що входили до складу Радянського Союзу. Кожна з цих країн характеризується особливим історичним досвідом застосування та правового регулювання цього інституту [2, с. 131]. Розглянемо досвід деяких з цих країн.

На відміну від Західної Європи та Сполучених Штатів Америки, у Східній Європі окремі думки стали оприлюднюватися широкій аудиторії тільки після демократичного переходу. Зокрема тут варто згадати прибалтійські країни. На початковому етапі застосування окремої думки Литва до 2008 року взагалі не давала дозвіл на її публікацію. У 2008 році, через півтора десятиліття після створення Конституційного суду, законодавчий орган на пропозицію самого Конституційного Суду прийняв рішення змінити правило, яке на сьогодні звучить так: «Суддя Конституційного Суду, який має іншу думку щодо акта, прийнятого Конституційним Судом, має право

не пізніш як протягом 5 робочих днів з дня опублікування відповідного акта письмово викласти в залі судового засідання свою мотивовану окрему думку. Якщо такий висновок отримано не пізніше як до оприлюднення акта Конституційного Суду в залі судового засідання, головуєчий на засіданні повідомляє про це після оприлюднення акта Конституційного Суду, прийнятого Конституційним Судом, у залі судового засідання. Окрема думка судді оприлюднюється на веб-сайті Конституційного Суду, додається до справи та повідомляється особам, які беруть участь у справі, та засобам масової інформації» [3].

В Латвії суддя протягом двох тижнів після проголошення рішення викладає свої окремі думки, підписує та подає головуєчому в судовому засіданні. Окремі думки, висловлені щодо відповідного рішення, головуєчий у судовому засіданні поміщає в конверт, що додається до справи, та скріплює його печаткою Конституційного Суду. Рішення Конституційного Суду публікується в газеті «Latvijas Vēstnesis» не пізніше п'яти днів з дня його ухвалення, а також надсилається або видається учасникам справи. Якщо до справи додається окрема думка судді, вона оприлюднюється в газеті «Latvijas Vēstnesis» не пізніше двох місяців після ухвалення рішення Конституційного Суду. Раз на рік Конституційний Суд публікує збірник рішень Конституційного Суду, який повністю включає всі рішення та окремі думки суддів, додані до справ [4]. Оскільки переважна більшість суддів конституційної юстиції країн Східної Європи активно використовують своє право окремої думки, особливістю Конституційного суду Латвії є невелика кількість висловних окремих думок. Частково це пояснюється відносно невеликим складом Конституційного Суду (7 членів) в якому легше досягти однотайності.

Естонія дозволила публічно виражати окремі думки майже у всій судовій владі. У цій країні немає окремого Конституційного суду, але є спеціальний відділ (Палата з перегляду Конституції) Верховного Суду, яка приймає рішення щодо конституційності законів.

На фоні країн Східної Європи в контексті конституційної юстиції вирізняється Польща. Це одна із небагатьох країн, в якій орган конституційного контролю був створений до початку перехідного періоду. У квітні 1985 року у Польській Народній Республіці Сейм прийняв закон про Конституційний трибунал і вже через рік, 1986 року він розпочав роботу. Інститут окремої думки відіграє важливу роль у діяльності Конституційного Трибуналу. Відповідно до польського законодавства, якщо суддя не погоджується із більшістю (голосуючих), він має право до оголошення рішення, у письмовій формі заявити про свою окрему думку, яка зазначається в рішенні [5, с. 85]. Після

оголошення рішення голова судової колегії повідомляє про наявність окремої думки, із зазначенням прізвища судді, який її подав. Потім суддя усно викладає основні причини окремої думки. Окрема думка публікується спільно із рішенням суду [6].

Привертає увагу також досвід Румунського Конституційного суду, який не був спроектований за німецьким зразком, але перейняв практику публікації окремих думок. Судова модель, розроблена на основі французької та італійської систем, не передбачала публікації окремих думок. Однак Конституційний Суд Румунії почав використовувати окрему думку у 1993 році (лише через рік після створення), оскільки це не було заборонено законом. Ця практика була визнана і кодифікована законодавчим органом у 2004 році. Раннє прийняття цим судом публікації окремих думок, незважаючи на законодавче мовчання з цього питання, свідчить про те, що він визнав їх цінність у розвитку прецедентного права та доктрини [1, с. 154].

В Україні право судді на окрему думку було передбачено з прийняттям Закону «Про Конституційний Суд України» 1992 р. [7]. Відтоді зазначений закон приймався у нових редакціях двічі – у 1996 та 2017 роках. На сьогодні окрема думка судді Конституційного Суду України, який підписав рішення чи висновок, викладається суддею у письмовій формі і додається до рішення чи висновку Конституційного Суду України. Рішення і висновки Конституційного Суду України публікуються у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України разом з окремою думкою суддів Конституційного Суду [8]. Використання окремої думки українським органом конституційного контролю не є поодиноким явищем, а навіть навпаки – більшість рішень супроводжуються висловленням окремої думки.

Цей поверхневий аналіз дає можливість зробити такі висновки: 1) на відміну від Німеччини, в країнах Східної Європи окремі думки народилися і вирости разом з самим Конституційним судом; 2) незважаючи на кельзенську модель конституційного судочинства, практика застосування окремої думки у кожній державі має свої особливості; 3) більшість конституційних судів передбачають публікацію окремої думки, однак у деяких країнах окремі думки публікуються окремо від судового рішення. Дотримуючись правил країн Східної та Центральної Європи, ми можемо побачити, що окремі думки, де вони існують, є (необов'язковою) частиною рішення. Доказом цього твердження є той факт, що окремі думки, за винятком Латвії, публікуються разом з думкою більшості.

Література:

1. Kelemen K. *Judicial Dissent in European Constitutional Courts : A Comparative and Legal Perspective*. Routledge, 2018. 281 p.
2. Лилак Д. Інститут окремої думки в конституційному судочинстві (порівняльний аналіз). *Вісн. Конституц. Суду України*. 2011. № 4–5. С. 131-139.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, 03.02.1993. URL: <https://www.lrkt.lt/lt/apie-teisma/teisine-informacija/konstitucinio-teismo-istatymas/1450> (дата звернення: 02.12.2021).
4. Satversmes tiesas likums, 05.06.1996 g. URL: <https://likumi.lv/ta/id/63354-satversmes-tiesas-likums> (дата звернення: 02.12.2021).
5. Маринів І. І. Конституційний контроль у Республіці Польща : монографія. Х. : Право, 2013. 160 с.
6. Regulamin Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 lipca 2017 r. URL: <https://trybunal.gov.pl/o-trybunale/akty-normatywne/regulamin-trybunalu-konstytucyjnego> (дата звернення: 14.12.2021).
7. Про Конституційний Суд України : Закон України від 3 черв. 1992 р. *Відом. Верхов. Ради України*. 1992. № 33. Ст. 471.
8. Регламент Конституційного Суду України ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001710-18> (дата звернення: 20.12.2021 р.).